Maharashtra Board Solutions for Class 9- Sanskrit Aamod: Chapter 2- अव्ययमाला

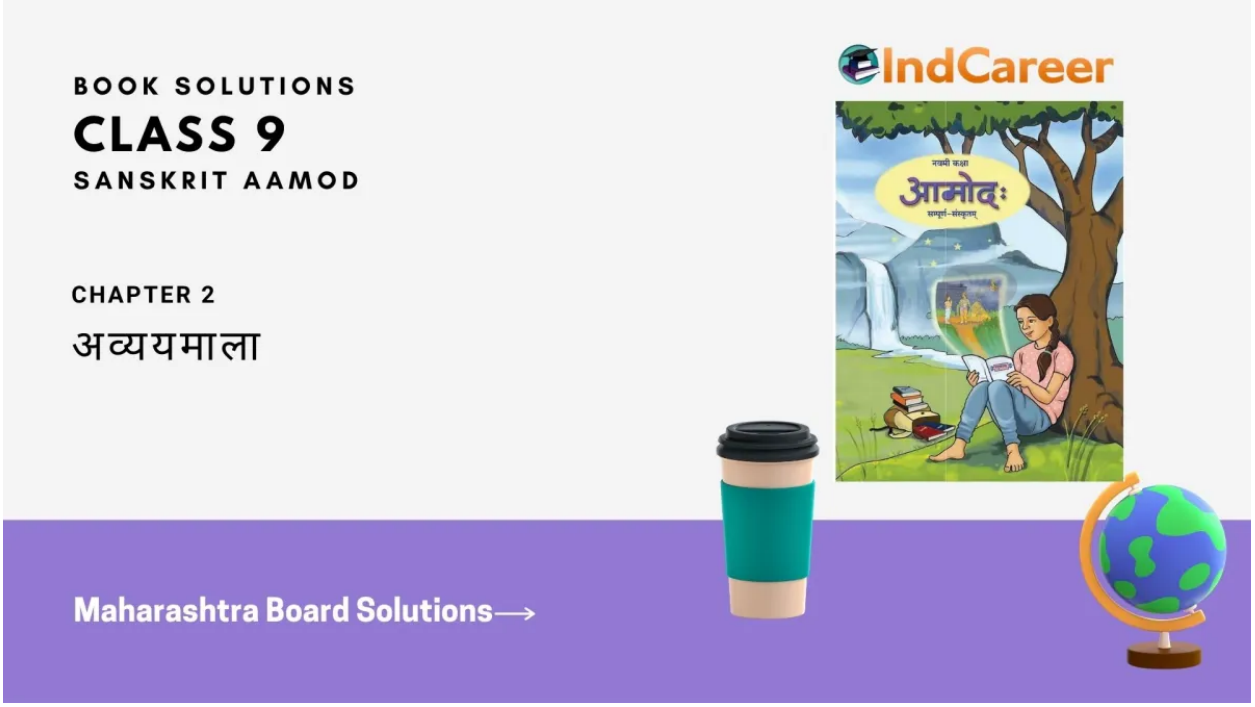

For any clarifications or questions you can write to **info@indcareer.com**

Postal Address

IndCareer.com, 52, Shilpa Nagar, Somalwada Nagpur - 440015
Maharashtra, India

WhatsApp: +91 9561 204 888, **Website:** https://www.indcareer.com

https://www.indcareer.com/schools/maharashtra-board-solutions-for-class-9-sanskrit-aamod-chapter-2-avyayamala/

Maharashtra Board Solutions for Class 9- Sanskrit Aamod: Chapter 2- अव्ययमाला

Class 9: Sanskrit Aamod Chapter 2 solutions. Complete Class 9 Sanskrit Aamod Chapter 2 Notes.

Maharashtra Board Solutions for Class 9- Sanskrit Aamod: Chapter 2- अव्ययमाला

Maharashtra Board 9th Sanskrit Aamod Chapter 2, Class 9 Sanskrit Aamod Chapter 2 solutions

Questions and Answers

भाषाभ्यास*:*

श्लोक: **1**

1. एकवाक्येन उत्तरत।

प्रश्न अ**.**

ईश्वरेण श्रोतुं किं दत्तम् **?**

उत्तरम् **:**

ईश्वरेण श्रोतुं कर्णौ दत्तौ।

प्रश्न आ**.**

आस्यं कीदृशम् **?**

उत्तरम् **:**

आस्यं सुहास्यम्।

प्रश्न इ**.**

ईश्वरेण विहर्तुं किं दत्तम् ?

उत्तरम् :

ईश्वरेण विहाँ पादयुग्मं दत्तम्।

2. तालिकां पूरयत।

प्रश्न **1.**

किं दत्तम्	किं कर्तुम् ?	किमर्थम् ?
कर्णौ दत्तौ	श्रोतुम्	श्रवणार्थम्/श्रवणाय
आस्यं दत्तम्	वक्तुम्	वचनार्थम्/वचनाय
घ्राणं दत्तम्	________	घ्राणार्थम्/________
पादयुग्मं दत्तम्	________	________/विहाराय
नेत्रे दत्ते	द्रष्टुम्	________/दर्शनाय

उत्तरम् :

किं दत्तम् ?	किं कर्तुम् ?	किमर्थम् ?
कर्णौ दत्तौ	श्रोतुम्	श्रवणार्थम् / श्रवणाय
आस्यं दत्तम्	वक्तुम्	वचनार्थम् / वचनाय
घ्राणं दत्तम्	घ्रातुम्	घ्राणार्थम् / प्राणाय
पादयुग्यं दत्तम्	विहर्तुम्	विहारावम् / विहाराय
नेत्रे दत्ते	द्रष्टुम्	दर्शनार्थम् / दर्शनाय

3. मेलनं कुरुत।

प्रश्न 1.

अ	कर्णः	आस्यम्	घ्राणम्	पादः	नेत्रम्	हस्तः	पातु
आ	करः	रक्षतु	लोचनम्	श्रोत्रम्	तुण्डम्	नासिका	चरणः

श्लोकः 2

1. एकवाक्येन उत्तरत ।

प्रश्न अ.

के दूतत्वं कुर्वन्ति ?

उत्तरम् :

गुणाः दूतत्वं कुर्वन्ति।

प्रश्न आ.

के केतकीम् आजिघ्रन्ति ?

उत्तरम् :

षट्पदाः केतकीम् आजिवन्ति।

2. सत्यं वा असत्यं लिखत ।

प्रश्न अ.

सज्जनाः दूतत्वं कुर्वन्ति।

प्रश्न आ.

षट्पदाः स्वयम् आयान्ति ।

प्रश्न इ.

सज्जनाः केतकीगन्धम् आजिघ्रन्ति ।

3. समानार्थकशब्दं चिनुत लिखत च ।

सज्जनाः, भ्रमराः, आगच्छन्ति ।

प्रश्न **1.**

समानार्थकशब्दं चिनुत लिखत च ।

सज्जनाः, भ्रमराः, आगच्छन्ति ।

उत्तरम् :

- सज्जनाः – सन्तः, सुजनाः ।
- भ्रमराः – अलयः, भृगाः, मधुपाः, षट्पदाः।
- आगच्छन्ति – आयान्ति।

4. विरुद्धार्थकशब्दं लिखत।

गुणाः, दूरे, आयान्ति।

प्रश्न **1.**

विरुद्धार्थकशब्दं लिखत।

गुणाः, दूरे, आयान्ति।

उत्तरम् :

- गुणाः × दोषाः, दुर्गुणाः।
- दूरे × समीपे, निकटे, निकषा।
- आयान्ति × गच्छन्ति, यान्ति।

श्लोकः **3**

1. एकवाक्येन उत्तरत।

प्रश्न **अ.**

धेनवः किं भुक्त्वा दुग्धं यच्छन्ति **?**

उत्तरम् :

धेनवः शुष्काणि तृणानि भुक्त्वा दुग्धं यच्छन्ति ।

प्रश्न आ.

धेनवः जलाशयात् किं पिबन्ति ?

उत्तरम् :

धेनव: जलाशयात् तोयं पिबन्ति ।

प्रश्न इ.

लोकमातर: का:?

उत्तरम् :

लोकमातरः धेनवः ।

2. श्लोकात् त्वान्त-अव्यये चित्वा लिखत ।

प्रश्न **1.**

श्लोकात् त्वान्त-अव्यये चित्वा लिखत

3. वाक्यत*:* कर्ता**,** कर्म क्रियापदं च अन्विष्यत लिखत च ।

दुग्धं यच्छन्ति धेनवः।

प्रश्न **1.**

वाक्यत: कर्ता, कर्म क्रियापदं च अन्विष्यत लिखत च ।

दुग्धं यच्छन्ति धेनवः।

4. एकवचने परिवर्तयत।

लोकमातरः धेनवः शुष्काणि तृणानि खादन्ति ।

प्रश्न **1.**

लोकमातरः धेनवः शुष्काणि तृणानि खादन्ति ।

श्लोकः ***4***

1. एकवाक्येन उत्तरत।

प्रश्न अ.

मनुजेन किं न कर्तव्यम् ?

उत्तरम् :

मनुजेन परसन्तापः न कर्तव्यः।

प्रश्न आ.

मनुजेन कुत्र न गन्तव्यम् ?

उत्तरम् :

मनुजेन खलमन्दिरं न गन्तव्यम्।

प्रश्न इ.

मनुजेन किम् अनुसर्तव्यम् ?

उत्तरम् :

मनुजेन सतां वर्त्म अनुसतव्यम् ।

2. तालिकां परयत।

प्रश्न 1.

धातुः	त्वान्त/ल्यबन्तरूपम्	नञ्रूपम्
कृ		अकृत्वा
गम्-गच्छ्	गत्वा	
उत् + सृज्		अनुत्सृज्य

उत्तरम् :

धातुः	त्वान्त – ल्यबन्त रूपम्	नरूपम्
कृ	कृत्वा	अकृत्वा
गम् – गच्छ्	गत्वा	अगत्वा
उद् + सृज्	उत्सृज्य	अनुत्सृज्य

3. श्लोकात् अधोदत्तशब्दानां कृते समानार्थकशब्द चित्वा लिखत ।

गृहम्, दुष्टः, मार्गः, स्तोकम्, भूरि ।

प्रश्न **1.**

श्लोकात् अधोदत्तशब्दानां कृते समानार्थकशब्द चित्वा लिखत ।

गृहम्, दुष्टः, मार्गः, स्तोकम्, भूरि ।

श्लोक*: 5*

1. श्लोकात् ल्यबन्त-अव्ययानि चिनुत ।

प्रश्न **1.**

श्लोकात् ल्यबन्त-अव्ययानि चिनुत ।

उत्तरम् :

त्वान्त अव्यय धातु + त्वा / ध्वा / ट्वा / ट्वा इत्वा / अयित्वा	ल्यबन्त अव्यय उपसर्ग + धातु + य / त्य	तुमन्त अव्यय धातु + तुम् / धुम् / टुम् / डुम् / इतुम् / अयितुम्
–	–	श्रोतुम् घातुम् वक्तुम् द्रष्टुम् ध्यातुम् दातुम् विहर्तुम्
–	आघ्राय	–
भुक्त्वा पीत्वा	–	–

अकृत्वा अगत्वा	अनुत्सृज्य	–
–	विहस्य, विहाय	–
–	प्रारभ्य	–
–	विज्ञाय	–
–	सञ्चिन्त्य।	प्राप्तुम्।

2. योग्यं रूपं चिनुत ।

प्रश्न अ.

षष्ठी- विहस्य/देवस्य।

उत्तरम् :

देवस्य।

प्रश्न आ.

चतुर्थी- विहाय/गेहाय।

उत्तरम् :

गेहाय।

प्रश्न इ.

प्रथमा- अहम्/कथम्।

उत्तरम् :

अहम्।

श्लोक*: 6*

1. एकवाक्येन उत्तरत।

प्रश्न अ.

के कार्य न प्रारभन्ते?

उत्तरम् :

नीचा: कार्य न प्रारभन्ते।

प्रश्न आ.

के मध्ये विरमन्ति?

उत्तरम् :

मध्या: मध्ये विरमन्ति।

प्रश्न इ.

के प्रारब्धं कार्यं न परित्यजन्ति ?

उत्तरम् :

उत्तमजनाः प्रारब्धं कार्य न परित्यजन्ति।

2. मञ्जूषात: उचितं पर्यायं चित्वा स्तम्भपूरणं कुरुत।

प्रश्न 1.

मञ्जूषात: उचितं पर्यायं चित्वा स्तम्भपूरणं कुरुत।

नीचा:	मध्यमा:	उत्तमा:
कार्यम्		कार्यम्

(न परित्यज्यन्ति, कार्यात्, न प्रारभन्ते, विरमन्ति)

उत्तरम् :

नीचा:	मध्यमाः	उत्तमाः

कार्यम्	कार्यात्	कार्यम्
न प्रारभन्ते	विरमन्ति	न परित्वजन्ति

3. श्लोकात् प्रथमाविभक्तेः तथा तृतीयाविभक्तेः रूपाणि चिनुत लिखत च।

प्रश्न 1.

श्लोकात् प्रथमाविभक्तेः तथा तृतीयाविभक्तेः रूपाणि चिनुत लिखत च।

उत्तरम् **:**

तृतीया – अनुद्यमेन।

4. पदपरिचयं करूत।

	मूलधातुः	लकारः	पुरुषः	वचनम्
विरमन्ति परित्यजन्ति				

5. वर्णविग्रहं कुरुत।

प्रारभ्य, विघ्नैः।

प्रश्न 1.

वर्णविग्रहं कुरुत।

प्रारभ्य, विघ्नैः।

उत्तरम् **:**

- प्रारभ्य – प् + र + आ + र् + अ + भ् + य् + अ।
- विघ्नः – व् + इ + थ् + न् + ऐः।

श्लोकः ***7***

1. एकवाक्येन उत्तरत।

प्रश्न अ.

स्थानभ्रष्टाः के के न शोभन्ते ?

उत्तरम् :

स्थानभ्रष्टा: दन्ताः, केशाः, नखाः, नराः न शोभन्ते।

प्रश्न आ.

किं विज्ञाय मतिमान् स्वस्थानं न परित्यजेत् ?

उत्तरम् :

स्थानभ्रष्टाः दन्ताः, केशाः, नखाः, नराः न शोभन्ते इति विज्ञाय मतिमान् स्वस्थानं न परित्यजेत्।

2. समानार्थकशब्दैः वाक्यं पुनर्लिखत ।

स्थानभ्रष्टाः दन्ताः केशा*:* नखाः नरा*:* न शोभन्ते ।

प्रश्न 1.

समानार्थकशब्दैः वाक्यं पुनर्लिखत ।

स्थानभ्रष्टाः दन्ताः केशा: नखाः नरा: न शोभन्ते ।

उत्तरम् :

- दन्ताः – रदनाः ।
- केशा: – कचाः, कुन्तलाः।
- नखाः – नखरः, शङ्कवः, कररुहाः।
- नराः – मानवाः, पुरुषाः।

3. श्लोकात प्रथमाविभक्ते*:* रूपाणि चित्वा लिखत ।

प्रश्न 1.

श्लोकात प्रथमाविभक्ते: रूपाणि चित्वा लिखत ।

उत्तरम् :

प्रथमा – स्थानभ्रष्टाः, दन्ताः, केशाः, नखाः, नराः, मतिमान्, विघ्नविहताः, मध्याः, प्रतिहन्यमानाः, उत्तमजनाः।

श्लोकः *8*

1. एकवाक्येन उत्तरत।

प्रश्न अ.

नरः किं न त्यजेत् ?

उत्तरम् :

नर: स्वोद्योग न त्यजेत्।

प्रश्न आ.

अनुद्यमेन किं प्राप्तुं न शक्यते ?

उत्तरम् :

अनुद्यमेन तिलेभ्य: तैलं प्राप्तुं न शक्यते।

2. सत्यम् असत्यं वा इति लिखत ।

प्रश्न अ.

नरः दैवं सचिन्तयेत्।

प्रश्न आ.

नरः उद्यमं सश्चिन्तयेत्।

प्रश्न इ.

तिलेभ्य: तैलं प्राप्यते।

3. अमरकोषपङ्क्तिं लिखत । दैवम्, नरः ।

प्रश्न 1.

अमरकोषपङ्क्तिं लिखत । दैवम्, नरः ।

उत्तरम् :

- दैवम् – दिष्टम् भागधेयम्, भाग्यम्, नियतिः, विधिः।
- नरः – मनुष्यः, मानुषः, मर्त्यः ।

4. समानार्थकशब्दं चिनुत लिखत च ।

लब्धम्, आलस्यम्।

प्रश्न 1.

समानार्थकशब्दं चिनुत लिखत च ।

लब्धम्, आलस्यम्।

5. वर्णविग्रहं कुरुत।

सचिन्त्य, तिलेभ्यः।

प्रश्न 1.

वर्णविग्रहं कुरुत।

सचिन्त्य, तिलेभ्यः।

उत्तरम् :

- सञ्चिन्त्य – स् + अ + ञ् + च् + इ + न् + त् + य् + अ।
- तिलेभ्यः – त् + इ + ल् + ए + भ् + य् + अः।

Additional Important Questions and Answers

विशेषण-विशेष्य- सम्बन्धः ।

विशेषणम्	विशेष्यम्
1. सुहास्यम्	आस्यम्
2. वसताम्	सताम्
3. शुष्काणि	तृणानि

पृथक्करणम्। तालिकां पूरयत ।

किं दत्तम् ?	किं कर्तुम् ?	किमर्थम् ?
चित्तं दत्तम्	ध्यातुम्	ध्यानार्थम् / ध्यानाय
हस्तयुग्मं दत्तम्	दातुम्	दानार्थम् / दानाय

प्रश्न निर्माणं कुरुत।

प्रश्न 1.

गुणाः दूतत्वं कुर्वन्ति।

उत्तरम् :

गुणाः किं कुर्वन्ति?

प्रश्न 2.

केतकीगन्धम् आघ्राय षट्पदाः आयान्ति ।

उत्तरम् :

किं कृत्वा षट्पदा: आयान्ति?

प्रश्न 3.

धेनवः लोकेभ्यः दुग्धं यच्छन्ति।

उत्तरम् :

धेनवः केभ्यः दुग्धं यच्छन्ति?

प्रश्न 4.

मनुजेन सतां वर्त्म अनुसतव्यम्।

उत्तरम् :

मनुजेन केषां वर्त्म अनुसतव्यम्?

प्रश्न 5.

नीचैः विघ्नभयेन न खलु प्रारभ्यते।

उत्तरम् :

कैः विघ्नभयेन न खलु प्रारभ्यते?

प्रश्न 6.

1. ईश्वरेण घ्राणं घातुं दत्तम्।
2. ईश्वरेण द्रष्टुं नेत्रे दत्ते।
3. ईश्वरेण दातुं हस्तयुग्मं दत्तम्।
4. ईश्वरेण चित्तं ध्यातुं दत्तम्।

उत्तरम् :

1. ईश्वरेण घ्राणं किमर्थं दत्तम्?
2. ईश्वरेण द्रष्टुं के दत्ते?
3. ईश्वरेण दातुं किं दत्तम्?
4. ईश्वरेण चित्तं किमर्थं दत्तम्?

विभक्त्यन्तरूपाणि।

- प्रथमा – गुणाः, षट्पदाः, धेनवः, लोकमातरः, स्वल्पम, बहु, षष्ठी, चतुर्थी, अहम, द्वितीया, नरः, कः, दैवम्।
- द्वितीया – दूतत्वम्, केतकीगन्धम्, तृणानि, तोयम, दुग्धम्, परसन्तापम, खलमन्दिरम्, वर्त्म, विघ्नभयेन, विनैः, स्वोद्योगम्।
- चतुर्थी – लोकेभ्यः।
- पञ्चमी – जलाशयात्, तिलेभ्यः।
- षष्ठी – सताम्, वसताम्, सताम्, यस्य।

पद्यांशं पठित्वा जालरेखाचित्रं पूरयत।

1.

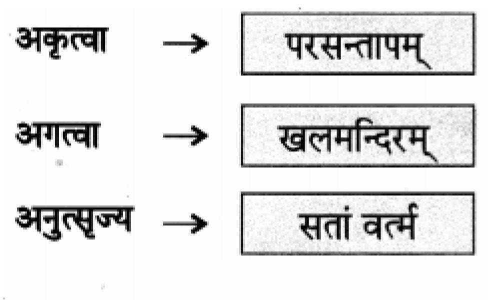

2.

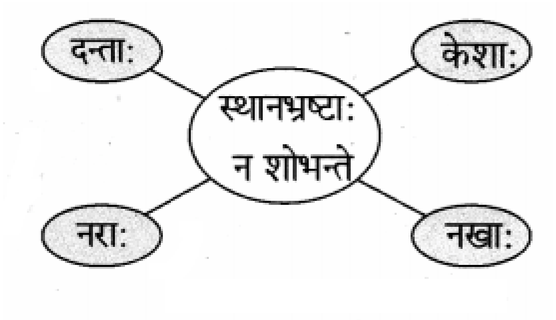

3.

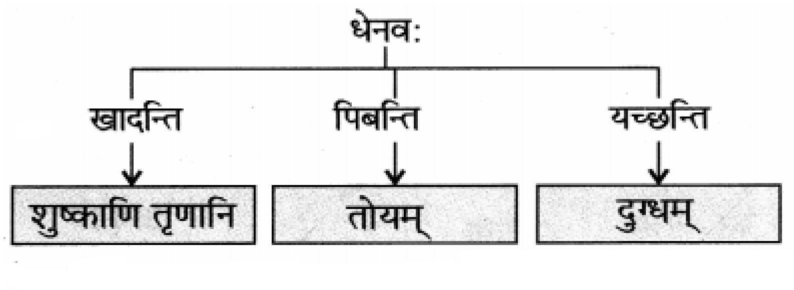

लेखनकौशलम् *:*

समानार्थकशब्द योजयित्वा वाक्यं पुनर्लिखत।

- नासिका- बालकस्य नासिका दीर्घा। बालकस्य नासा / घोणा दीर्घा ।
- नेत्रम् – नेत्रे मुखस्य सौंदर्य वर्धयतः। लोचने / नयने मुखस्य सौंदर्य वर्धयतः।
- षट्पदा:- षट्पदाः रसपानं कर्तुम् आयान्ति। भ्रमराः । भृङ्गाः रसपान कर्तुम् आयान्ति।
- नराः – नराः स्वस्थानं न त्यजेयुः। मानवाः / मनुष्याः स्वस्थानं न त्यजेयुः।
- दैवम् – दैवं पुरुषकार्यम् एव अनुसरति। भाग्यं पुरुषकार्यम् एव अनुसरति।
- वर्त्म – सतां वर्त्म अनुत्सृज्य कार्य कुर्यात्। सतां मार्गम् अनुत्सृज्य कार्यं कुर्यात्।

व्याकरणम् :

नाम – तालिका।

क्र.	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्	विभक्ति:
(1)	कर्ण:	कर्णौ	कर्णा:	प्रथमा
(2)	नेत्रम्	नेत्रे	नेत्राणि	प्रथमा, द्वितीया
(3)	षट्पद:	षट्पदौ	षट्पदा:	प्रथमा
(4)	लोकाय	लोकाभ्याम्	लोकेभ्य:	चतुर्थी
(5)	धेनु:	धेनू	धेनव:	प्रथमा
(6)	लोकमाता	लोकमातरौ	लोकमातर:	प्रथमा
(7)	नीचेन	नीचाभ्याम्	नीचै:	तृतीया
(8)	विघ्नेन	विघ्नाभ्याम्	विघ्नै:	तृतीया
(9)	तिलात्	तिलाभ्याम्	तिलेभ्य:	पञ्चमी

सर्वनाम – तालिका।

क्र.	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्	विभक्ति:
(1)	येन	याभ्याम्	यै:	तृतीया
(2)	यस्य	ययो:	येषाम्	षष्ठी
(3)	अहम्	आवाम्	वयम्	प्रथमा
(4)	क:	कौ	के	प्रथमा

धातु – तालिका।

क्र.	लकार:	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्	पुरुष:
(1)	लट् (वर्तमानकाल:)	विरमति	विरमत:	विरमन्ति	प्रथम:
(2)	लट् (वर्तमानकाल:)	परित्यजति	परित्यजत:	परित्यजन्ति	प्रथम:
(3)	लट् (वर्तमानकाल:)	करोति	कुरुत:	कुर्वन्ति	प्रथम:
(4)	लट् (वर्तमानकाल:)	आयाति	आयात:	आयान्ति	प्रथम:
(5)	लट् (वर्तमानकाल:)	यच्छति	यच्छत:	यच्छन्ति	प्रथम:
(6)	लट् (वर्तमानकाल:)	शोभते	शोभेते	शोभन्ते	प्रथम:
(7)	लट् (वर्तमानकाल:)	अर्हति	अर्हत:	अर्हन्ति	प्रथम:
(8)	विधिलिङ् (विध्यर्थ:)	त्यजेत्	त्यजेताम्	त्यजेयु:	प्रथम:
(9)	विधिलिङ् (विध्यर्थ:)	परित्यजेत्	परित्यजेताम्	परित्यजेयु:	प्रथम:

समासाः

समस्तपदम्	अर्थ:	समासविग्रहः	समासनाम
खलमन्दिरम्	house of wicked	खलस्य मन्दिरम् ।	षष्ठी तत्पुरुष समास ।
हस्तयुग्मम्	pair of hands	हस्तयो: युग्मम् ।	षष्ठी तत्पुरुष समास ।
विघ्नभयेन	due to fear of obstacles	विघ्नेभ्यः भयम्, तेन ।	पञ्चमी तत्पुरुष समास ।
स्वोद्योगम्	own work / own business	स्वस्य उद्योगः, तम् ।	षष्ठी तत्पुरुष समास ।

धातुसाधितविशेषणानि।

धातुसाधित – विशेषणम्	विशेष्यम्
सृष्टम्	चित्तम्
वसताम्	सताम्

विहताः	मध्याः
प्रतिहन्यमानाः	उत्तमजनाः
प्रारब्धम्	कार्यम्

कर्मणि भूतकालवाचक धातुसाधित विशेषण धातु + त/ध/न/ट/ढ/ण/इत		कर्तरि भूतकालवाचक धातुसाधित विशेषण		कर्मणि विध्यर्थक धातुसाधित विशेषण धातु + य/तव्य/धव्य/ टव्य/ढव्य/इतव्य/ अयितव्य/अनीय	कर्तरि वर्तमानकालवाचक धातुसाधित विशेषण धातु + अत् (for परस्मैपद धातु), धातु + आन / मान (for आत्मनेपद धातु)
		धातु + तवत् / धवत् / टवत् / ढवत् / इतवत् for सकर्मक धातु	धातु + त / ध / न / ट / ढ / ण / इत for अकर्मक धातु		
विहताः	प्रारब्धम्	-	-	-	वसताम् प्रतिहन्यमानाः

प्रस्तावना *:*

सुभाषिते हे संस्कृत भाषेचे ठळक वैशिष्ट्य आहे. सुभाषिते केवळ गेय नसून कमी शब्दांत महत्त्वपूर्ण अर्थ पोहचवतात. प्रस्तुत अव्ययमालेमध्ये केवळ भाषासौंदर्यच दिसत नाही तर धातुंपासून बनणाऱ्या अव्ययांचे प्रयोजन सुद्धा दिसते. ह्यामध्ये प्रत्येक श्लोकात अव्ययांचा वापर केला आहे. ज्यात काही बदल होत नाही ती अव्यये. त्यांपैकी काही अव्यये धातुंपासून बनतात.

Subhashitas or good sayings form the most beautiful part of Sanskrit language. They are not only rhythmic and melodious but convey a very profound meaning in a few words. In this beautiful collection of slokas we shall not only see the beauty of language but also observe the use of avyayas that are derived from dhatus.

This अव्ययमाला has a theme where in each shloka contains some words which are अव्ययs formed from धातुs. अव्ययs are words that don't change and these are अव्ययs that are formed from धातुs.

श्लोकः *1*

श्रोतुं ……………………….. पातु ।।1।। [Greatness of the creation of the creator]

श्लोकः : श्रोतुं कर्णे, वक्तुमास्यं सुहास्यं

घातुं घ्राणं पादयुग्मं विहर्तुम्।

द्रष्टुं नेत्रे हस्तयुग्मं च दातुं

ध्यातुं चित्तं येन सृष्टं स पातु।।1।। (शालिनी)

अन्वयः : येन श्रोतुं कर्णौ, वक्तुं सुहास्यम् आस्य, घातुं घाणं, विहर्तुं पादयुग्मं, द्रष्टुं नेत्रे, दातुं हस्तयुग्मं ध्यातुं च वित्त सृष्ट सः (ईश्वरः) पातु।

अनुवादः

ऐकण्यासाठी कान, बोलण्यासाठी सुंदर हास्य असलेले तोंड, वास घेण्यासाठी नाक, फिरण्यासाठी दोन पाय, देण्यासाठी दोन हात आणि ध्यान करण्यासाठी मन ज्याने निर्माण केले तो (ईश्वर) (आमचे) रक्षण

करो.

May he (the Lord) protect us who has created two ears to hear, smiling face to speak, a nose to smell, a pair of feet to move around, two eyes to see, a pair of hands to give and a mind to think/contemplate.

श्लोकः **2.**

गुणा: ……………… षट्पदाः ।।2।। [Virtues spread on their own]

श्लोकः : गुणा: कुर्वन्ति दूतत्वं दूरेऽपि वसतां सताम्।

केतकीगन्धमाघ्राय स्वयमायान्ति षट्पदाः ।।2।। (शाङ्गधरपद्धतिः) (अनुष्टुभ)

अन्वयः : दूरे वसताम् अपि सतां, गुणा: दूतत्वं कुर्वन्ति। (यथा) षट्पदाः केतकीगन्धम् आघ्राय (मधुपानाय) स्वयम् आयन्ति।

अनुवादः

दूरवर राहणाऱ्या सज्जनांचे गुण (त्यांचे) दूतत्व करतात. (जसे) भुंगे | केवड्याचा सुगंध घेऊन (मध पिण्यासाठी) स्वत:हून येतात.

Virtues become the messengers of the virtuous though residing far away. Just as having smelt the fragrance of Ketaki, the bees themselves come to it.

श्लोकः **3.**

भुक्त्वा ……………. लोकमातरः ।।3।। [Great ones act for the welfare of others]

श्लोकः : भुक्त्वा तृणानि शुष्काणि पीत्वा तोयं जलाशयात्।

दुग्धं यच्छन्ति लोकेभ्यो धेनवो लोकमातरः।।3।। (अनुष्टुभ)

अन्वयः : धेनवः शुष्काणि तृणानि भुक्त्वा जलाशयात् तोयं पीत्वा लोकेभ्य: दुग्धं यच्छन्ति । (ता.) लोकमातर: (खलु)।

अनुवादः

गायी सुके गवत (चारा) खाऊन, जलाशयातील पाणी पिऊन लोकांना दूध देतात. (त्या) खरोखरच लोकमाता होत.

Cows who are indeed the mothers of the world give milk to people after eating dry grass and drinking water from the pond.

श्लोकः **4.**

अक्रत्वा …………….. तद् बहु ।।4।। [All that is done in a good manner is valuable]

श्लोकः : अकृत्वा परसन्तापम् अगत्वा खलमन्दिरम्।

अनुत्सृज्य सतां वर्त्म यत्स्वल्पमपि तद् बहु।।4।। (शागधरपद्धतिः) (अनुष्टुभ्)

अन्वयः : परसन्तापं न कृत्वा, खलमन्दिरं न गत्वा, सतां वर्त्म न उत्सृज्य, यत् स्वल्पम् अपि (लभ्यते) तद् बहु (वर्तते)।

अनुवादः

इतरांना त्रास न देता,दुष्टाच्या घरी न जाता (मदत न घेता), सज्जनांचा मार्ग न सोडता जे काही थोडे मिळेल तेच पुष्कळ मानावे.

Even the little which is obtained without troubling others, without going to the house of the wicked (to ask for something), without leaving up the good path, is worth much.

श्लोकः **5.**

यस्य षष्ठी …………. कथम् ।।5।। [I can’t marry a person who is ignorant.]

श्लोकः : यस्य षष्ठी चतुर्थी च विहस्य च विहाय च।

अहं कथं द्वितीया स्यात्, द्वितीया स्यामहं कथम्।।5।। (अनुष्टुभ्)

अन्वयः : यस्य (कृते) विहस्य (इति) षष्ठी, विहाय (इति) चतुर्थी, अहं कथं च (इति) द्वितीया स्यात् (तस्य) अहं द्वितीया (पत्नी) कथं स्याम्?

अनुवादः

ज्याच्यासाठी विहस्य ही षष्ठी (विभक्ती) आणि विहाय ही चतुर्थी (विभक्ती) आहे (तसेच) अहम्, कथम् ही द्वितीया (विभक्ती) आहे त्याची मी द्वितीया (पत्नी) कशी होऊ?

स्पष्टीकरण वैय्याकरणी वेदवती तिच्या भावी पतीची परीक्षा घेणार होती. गौरांग या तिच्या होणाऱ्या नवऱ्याला तिने विचारले, विहस्य, विहाय आणि अहम् व कथम् ही कोणती रूपे आहेत? त्याला केवळ 'देव शब्दाची रूपे पाठ असल्यामुळे षष्ठी, चतुर्थी व द्वितीया असे उत्तर दिले. तेव्हा वेदवतीने वरील उत्तर दिले. ती म्हणाली ज्यासाठी अहम् आणि कथम् द्वितीया आहेत, त्याची मी द्वितीया म्हणजेच पत्नी कशी होऊ?

How can I become the wife of a person for whom the word विहस्य is षष्ठी विभक्ति, विहाय is चतुर्थी विभक्ति and अहम् and कथम् are द्वितीया विभक्ति?

Explanation Vedavati, a lady well-versed with grammar wanted to test the groom she would be marrying.

In order to test the knowledge of the groom Gaurang, she asked him what the words विहस्य, विहाय and अहम्, कथम् were grammatically. Gaurang had only learnt the forms of the word and that too with great difficulty.

So, for him the words विहस्य and विहाय which are actually अव्ययs seemed to be षष्ठी and चतुर्थी विभक्ति like देवस्य and देवाय respectively and अहम् and कथम् seemed to be द्वितीया विभक्ति like देवम् SoVedavati remarked that she could not become the file meaning wife of such an ignorant person.

श्लोकः **6.**

प्रारभ्यते न ……………. परित्यजन्ति ।।6।। [Effect of obstacles on different types of people]

श्लोकः : प्रारभ्यते न खलु विघ्नभयेन नीचैः

प्रारभ्य विघ्नविहता विरमन्ति मध्याः।

विघ्नैः पुनः पुनरपि प्रतिहन्यमानाः

प्रारब्धमुत्तमजना न परित्यजन्ति।।6।। (मुद्राराक्षसम्) (वसन्ततिलका)

अन्वयः : विघ्नभयेन खलु नीचैः (कार्य) न प्रारभ्यते। (कार्य) प्रारभ्य विघ्नविहताः (भूत्वा) मध्याः विरमन्ति। विजैः पुनः पुनः प्रतिहन्यमानाः अपि उत्तमजनाः प्रारब्धं (कार्य) न परित्यजन्ति।

अनुवादः

संकटाच्या भीतीने कनिष्ठ प्रतींच्या लोकांकडून (कार्यांची) सुरुवात होत नाही. (कार्याची) सुरुवात करून संकटांनी घायाळ होऊन मध्यम प्रतीचे लोक (कार्य) सोडून देतात / कार्य थांबवतात. (परंतु) संकटांचा वेळोवेळी सामना करणारे उत्तम प्रतीचे लोक सुरु केलेले (कार्य) (कधीच) सोडून देत नाहीत.

The inferior do not start a task due to the fear of obstacles. The mediocre stop having started when faced with obstacles. The superior do not give up the task started, though hammered with obstacles again and again.

श्लोकः **7.**

स्थानभ्रष्टा ……………… परित्यजेत् ।।7।। [Everything has its value only when it is in its right place]

श्लोकः : स्थानभ्रष्टा न शोभन्ते दन्ता: केशा नखा नराः।

इति विज्ञाय मतिमान् स्वस्थानं न परित्यजेत्।।7।। (हितोपदेश:) (अनुष्टुभ्)

अन्वयः स्थानभ्रष्टा: दन्ताः, केशाः, नखा: नराः च न शोभन्ते इति विज्ञाय मतिमान् (नर:) स्वस्थानं न परित्यजेत्।

अनुवादः

आपल्या स्थानापासून ढळलेले दात, केस, नखे आणि पुरुष शोभून दिसत नाहीत, हे जाणून बुद्धिमान माणसाने स्वत:चे स्थान सोडू नये.

Knowing that teeth, hair, nails and people that are not in the right place don’t look good, a wise person would not give up his place.

श्लोकः **8.**

दैवमेवेति ……………… प्राप्तुमर्हति ।।8।।

श्लोकः : दैवमेवेति सञ्चिन्त्य न स्वोद्योगं नरस्त्य जेत् । [There is no replacement for effort]

अनुद्यमेन कस्तैलं तिलेभ्यः प्राप्तुमहीत ।।8।। (अनुष्टुभ्)

अन्वयः : दैवम् एव इति सञ्चिन्त्य नर: स्वोद्योगं न त्यजेत्। अनुद्यमेन तिलेभ्य: तैलं कः प्राप्तुम् अर्हति?

अनुवादः

मनुष्य प्रयत्नाशिवाय दैव (हेच यश देईल) असा विचार करून माणसाने स्वतःचे प्रयत्न सोडू नये. प्रयत्न न करता तिळांतून तेल मिळवण्यासाठी कोण बरे सक्षम / पात्र आहे? (तिळांत तेल हे असतेच, मात्र ते मिळवण्यासाठी त्यावर दाब द्यावाच लागतो.)

Man should not give up his own effort thinking that destiny is the only thing. Who can obtain oil from sesame seeds without crushing them (without effort)? [Though sesame seeds have abundant oil, one still needs to apply pressure on them to extract out that oil.]

सन्धिविग्रहः

1. स्थानभ्रष्टान – स्थानभ्रष्टाः + न।
2. वक्तुमास्यम् – वक्तुम् + आस्यम् ।
3. केतकीगन्धमानाय – केतकीगन्धम् + आघाय।
4. दूरेऽपि – दूरे + अपि।
5. स्वयमायान्ति – स्वयम् + आयान्ति।
6. लोकेभ्यो धेनवो लोकमातरः – लोकेभ्यः + धेनवः + लोकमातरः।
7. यत्स्वल्पमपि – यत् + स्वल्पम् + अपि ।
8. विघ्नविहता विरमन्ति – विघ्नविहताः + विरमन्ति।
9. पुनरपि – पुनः + अपि।
10. प्रारब्धमुत्तमजना न – प्रारब्धम् + उत्तमजनाः + न।
11. स्यामहम् – स्याम् + अहम् ।
12. केशा नखा नराः – केशाः + नखाः + नराः।
13. दैवमेवेति – दैवम् + एव + इति।
14. नरस्त्यजेत् – नरः + त्यजेत्।
15. कस्तैलम् – कः + तैलम्।
16. प्राप्तुमर्हति – प्राप्तुम् + अर्हति।

समानार्थकशब्दाः

1. कर्णः – श्रोत्रम्, श्रुतिः, श्रवः, श्रवणम्।
2. आस्यम् – वदनम्, तुण्डम्, आननम्, मुखम्।
3. प्राणम् – नासिका, गन्धवहा, घोणा, नासा।
4. विहर्तुम् – भ्रमितुम्।
5. नेत्रम् – नयनम, लोचनम्, चक्षुः, अक्षः।
6. हस्तः – करः, पाणिः ।
7. पादः – चरणः।
8. चित्तम् – मनः, चेतः, अन्तःकरणम्।
9. पातु – रक्षतु।
10. तृणानि – शष्पाणि।
11. धेनवः – गावः।
12. भुक्त्वा – खादित्वा।
13. मातरः – जनन्यः।
14. खलः – दुष्टः, दुर्जनः।
15. सताम् – सज्जनानाम्।
16. वर्त्म – मार्गः, अध्वा,

17. पन्थाः, पथः।
18. अनुत्सृज्य – अत्यक्त्वा।
19. स्वल्पम् – अल्पम्, स्तोकम्।
20. बहु – भूरि, अधिकम्।
21. मन्दिरम् – (अत्र) गृहम्।
22. विघ्नम् – सङ्कटम्, प्रत्यूहः ।
23. पुन: पुन: – वारंवारम् ।
24. द्वितीया – पत्नी, जाया ।
25. विहस्य – हसित्वा ।
26. विहाय – त्यक्त्वा ।
27. प्राप्तुम् – लब्धम्।
28. अनुद्यमः – आलस्यम्।
29. सताम् – सज्जनानाम्।
30. प्रारभ्य – आरभ्य।

विरुद्धार्थकशब्दाः

- शुष्काणि × आणि।
- खलः × सुजनः।
- स्वल्पम् × बहु।
- नीचा: × उत्तमाः।
- प्रारभ्य × समाप्य।
- प्रारब्धम् × समाप्तम्।
- परित्यजन्ति × स्वीकुर्वन्ति।
- अनुद्यमः × उद्यमः।

शब्दार्थाः

1. आस्यम् – mouth – तोंड
2. ध्राणम् – nose – नाक
3. घातुम् – to smell – वास घेण्यासाठी
4. पादः – foot/leg – पाय
5. युग्मम् – pair – जोडी
6. नेत्रे – eyes – डोळे
7. दातुम् – to give – देण्यासाठी
8. चित्तम् – mind – चित्त
9. विहर्तुम् – to wander – फिरण्यासाठी
10. सृष्टम् – created – निर्माण केले
11. षट्पदाः – bees – भुंगे
12. केतकी – fragrance of Ketaki – केवड्याचा
13. गन्धम् – (Screw pine) – सुवास

14. गुणाः – virtues – गुण
15. दूतत्वम् – as a messenger – दूताचे काम
16. सताम् – of good people – सज्जनांचे
17. तृणानि – grass – गवत
18. शुष्काणि – dry – सुकलेले
19. तोयम् – water – पाणी
20. धेनवः – cows – गायी
21. अकृत्वा – without doing – न करून
22. परसन्ताप: – troubling others – दुसऱ्याला त्रास, पीडा
23. अगत्वा – without going – न जाता
24. खलमन्दिर – abode of the wicked – दुष्टाचे घर
25. अनुत्सृज्य – without leaving – न सोडता
26. सताम् – of good people – सज्जनांचा
27. वर्त्म – road, path – मार्ग
28. विहस्य – having smiled – हसून
29. बिहाय – having left – सोडून
30. द्वितीया – second, (here) wife – दुसरी, (इथे)पत्नी
31. विघ्न – obstacle – अडथळा
32. विघ्नविहता: – due to obstacles – अडथळ्यांनी हरलेले
33. प्रतिहन्यमानाः – hammered – मारा झालेले
34. मध्यमाः – mediocre – मध्यम प्रतीचे लोक
35. स्थानभ्रष्टा: – not in the proper place – स्थानापासून ढळलेले
36. विज्ञाय – after knowing – जाणून
37. मतिमान् – intelligent – बुद्धिमान
38. दैवम् – fortune – नशीब
39. सञ्चिन्त्य – thinking – विचार करून
40. नरः – man – मनुष्य
41. अनुद्यमेन – without effort – प्रयत्नशिवाय

Maharashtra Board Solutions Class 9 Sanskrit Aamod

- Chapter 1- सुष्ठु गृहीतः चौरः
- Chapter 2- अव्ययमाला
- Chapter 3- धन्यौ तौ दातृयाचकौ
- Chapter 4- विध्यर्थमाला
- Chapter 5- किं मिथ्या ? किं वास्तवम् ?
- Chapter 6- वीरवनिता विश्पला
- Chapter 7- योगमाला
- Chapter 8- पिनकोड्प्रवर्तकः महान् संस्कृतज्ञः
- Chapter 9- सूक्तिसुधा
- Chapter 10- पितृभक्तः नचिकेताः
- Chapter 11- मनसः स्वच्छता
- Chapter 12- अमरकोषः
- Chapter 13- सरमायाः शीलम्
- Chapter 14- काव्यशास्त्रविनोदः
- Chapter 15- मनोराज्यस्य फलम्
- Chapter 16- स्वागतं तपोधनायाः

About About Maharashtra State Board (MSBSHSE)

The Maharashtra State Board of Secondary and Higher Secondary Education or MSBSHSE (Marathi: महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक आणि उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळ), is an **autonomous and statutory body established in 1965**. The board was amended in the year 1977 under the provisions of the Maharashtra Act No. 41 of 1965.

The Maharashtra State Board of Secondary & Higher Secondary Education (MSBSHSE), Pune is an independent body of the Maharashtra Government. There are more than 1.4 million students that appear in the examination every year. The Maha State Board conducts the board examination twice a year. This board conducts the examination for SSC and HSC.

The Maharashtra government established the Maharashtra State Bureau of Textbook Production and Curriculum Research, also commonly referred to as Ebalbharati, in 1967 to take up the responsibility of providing quality textbooks to students from all classes studying under the Maharashtra State Board. MSBHSE prepares and updates the curriculum to provide holistic development for students. It is designed to tackle the difficulty in understanding the concepts with simple language with simple illustrations. Every year around 10 lakh students are enrolled in schools that are affiliated with the Maharashtra State Board.

FAQs

Where do I get the Maharashtra State Board Books PDF For free download?

You can download the Maharashtra State Board Books from the eBalbharti official website, i.e. cart.ebalbharati.in or from this article.

Add image

How to Download Maharashtra State Board Books?

Students can get the Maharashtra Books for primary, secondary, and senior secondary classes from here. You can view or download the Maharashtra State Board Books from this page or from the official website for free of cost. Students can follow the detailed steps below to visit the official website and download the e-books for all subjects or a specific subject in different mediums.

Step 1: Visit the official website *ebalbharati.in*

Step 2: On the top of the screen, select "Download PDF textbooks"

Step 3: From the "Classes" section, select your class.

Step 4: From "Medium", select the medium suitable to you.

Step 5: All Maharashtra board books for class 11th will now be displayed on the right side.

Step 6: Click on the "Download" option to download the PDF book.

Who developed the Maharashtra State board books?

As of now, the MSCERT and Balbharti are responsible for the syllabus and textbooks of Classes 1 to 8, while Classes 9 and 10 are under the Maharashtra State Board of Secondary and Higher Secondary Education (MSBSHSE).

How many state boards are there in Maharashtra?

The Maharashtra State Board of Secondary & Higher Secondary Education, conducts the HSC and SSC Examinations in the state of Maharashtra through its nine Divisional Boards located at Pune, Mumbai, Aurangabad, Nasik, Kolhapur, Amravati, Latur, Nagpur and Ratnagiri.

About IndCareer

IndCareer.com is a leading developer of online career guidance resources for the Indian marketplace. Established in 2007, IndCareer.com is currently used by over thousands of institutions across India, including schools, employment agencies, libraries, colleges and universities.

IndCareer.com is designed to assist you in making the right career decision - a decision that meets your unique interests and personality.

For any clarifications or questions you can write to **info@indcareer.com**

Postal Address

IndCareer.com

52, Shilpa Nagar,

Somalwada

Nagpur - 440015

Maharashtra, India

WhatsApp: +91 9561 204 888

Website: https://www.indcareer.com